

معاونت پژوهش

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاماری از خداوند سبحان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به مظهر پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در
اعتمادی فرهنگ و تمدن بشری مادیان و اخصای سینت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و

از آن تحلی کنیم:

- ۱- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آید.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج و دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران، پروفیسورها، (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمانها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه علوم تربیتی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: تعلیم و تربیت اسلامی

عنوان:

مطالعه تطبیقی مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی ایمانوئل کانت و متیولیپمن

با تأکید بر برنامه آموزش فلسفه به کودکان

استاد راهنما:

دکتر شهرزادشاوردی

استاد مشاور:

دکتر مهدی دوابی

پژوهشگر:

زینب صالحی‌زاده ارمکی

زمستان ۱۳۹۲

تقدیم بہ

مادر مہ ماہ من و پدر مہر من

باشکر و تقدیر شایسته از؛

سه وجود مقدس:

آنان که ناتوان شدند تا ما به توانایی برسیم...

مویزانشان سپید شد تا ما رو سفید شویم...

وحاشا که سوختند تا که ما بخش وجود ما و رو بشکر را همان باشند...

پدرم

مادرم

استادانمان.

و با پاس از اساتید فریخته و فرزانه ام، سرکار خانم دکتر شهرزاد شادوردی و جناب آقای مهدی دویانی به پاس عاطفه سرشار و گرمای امید بخش وجودشان که در این سرمای روزگار بهترین پشتیبان من بودند و به پاس قلب بزرگشان که فریاد من بود و سرگردانی و ترسم در پناهشان به شجاعت گردید و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب زینب صالحی زاده ارمکی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۷۹۹۱۷۰ در رشته تعلیم و تربیت اسلامی که در تاریخ ۹۲/۱۱/۱۵ از پایان نامه خود تحت عنوان :
مطالعه تطبیقی مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی ایمانوئل کانت و متیولپین با تأکید بر برنامه آموزش
فلسفه به کودکان

با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در موارد که دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی :

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ : ۹۲/۱۱/۱۵

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم زینب صالحی زاده ارمکی از رساله خود دفاع نموده
وبا نمره بحروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی

*****

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۰۶۱۹۹۲۱۰۰۱
عنوان پایان نامه: مطالعه تطبیقی مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی ایمانوئل کانت و متیولپمن با تأکید بر برنامه آموزش فلسفه به کودکان		
نام و نام خانوادگی دانشجو : زینب صالحی زاده ارمکی	شماره دانشجویی : ۹۰۰۷۹۹۱۷۰	تاریخ شروع پایان نامه : ۹۲/۲/۱۱
رشته تحصیلی : تعلیم و تربیت اسلامی	استاد / استادان راهنما : دکتر شهرزاد شاوردی	تاریخ دفاع از پایان نامه : ۹۲/۱۱/۱۵
استاد / استادان مشاور: دکتر مهدی دوایی		

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده) :

سالهاست که هزاران مکتب، آیین و اندیشمند نکته‌بین، درباره‌ی تربیت و این که چه باید کرد تا آدمی به درستی تربیت شود، سخن گفته‌اند. کانت، در تاریخ تحولات اندیشه‌های فلسفی در غرب نقش بسزایی داشته است. وی بررسی جریان تربیت را باتکیه بر روش معرفت‌شناسی خود و با تأکید بر اهمیت تربیت، از فروترین مرتبه آن یعنی انضباط آغاز کرده و به تربیت در معنای برخوردار از فرهنگ و تمدن و سرانجام تربیت اخلاقی و پرورش انسان آزاد، به پایان می‌برد. دیدگاه کانت در مورد مفهوم فلسفه و نیز این ترجیح کانت که "درست اندیشیدن برخود اندیشیدن برتری دارد"، در ربع قرن آخر قرن بیستم، در مبانی معرفت‌شناسی جنبشی با نام «فلسفه برای کودکان» نمایان شده است. لیپمن به عنوان پیشگام این جنبش، مانند کانت به ماهیت فلسفه برحسب مفاهیمی چون محتوای آزاد، عقلانیت، خردمندی، عملیاتی، کلیت و ساختار انتقادی و نیز مفهوم فلسفیدن و استفاده از آن در نظام تعلیم و تربیت می‌پردازد. رساله حاضر تحت عنوان، "مطالعه تطبیقی مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی کانت و لیپمن"، با هدف بررسی تطبیقی آرای کانت و لیپمن و بیان وجوه اشتراک و افتراق آنها، با روش تحلیل محتوای کیفی و تطبیقی، از نوع مطالعه کتابخانه‌ای به نگارش درآمده است. تحلیل‌های تطبیقی این تحقیق نشان داد:

- ۱- در یک نگاه کلی می‌توان گفت که فلسفه در برنامه آموزش فلسفه به کودکان به معنی فلسفیدن یعنی تفکر فلسفی، خلاق، انتقادی و جمعی است.
  - ۲- کانت در فلسفه به معنای متافیزیک تأثیر قطعی نهاده و معرفت‌شناسی را به کلی متحوّل کرده است. او تعلیم و تربیت را از یک سو به فلسفه تاریخ و از سوی دیگر به آموزه‌های عقل عملی گره می‌زند.
  - ۳- در معرفت‌شناسی، آرای تربیتی لیپمن بر محور قابلیت و توانایی‌های استدلالی و کودکان در «اجتماع»، بر محورهای تفکر منطقی، خلاق، انتقادی و جمعی استوار است.
  - ۴- از مجموع اشارات کانت پیرامون تربیت و مطابقت آن با الگوی لیپمن، می‌توان به بستگی‌هایی در اصول، روش، هدف و تأکید بر معنای فلسفیدن و همچنین به تفارقاتی در تفاوت در معنای عقلانیت و مخالفت در ورود زودهنگام کودکان، اشاره کرد.
- واژگان کلیدی:** فلسفه، فلسفه تعلیم و تربیت، کانت، لیپمن، فلسفه برای کودکان.

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا :
 مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
	فصل اول: کلیات تحقیق
۳	مقدمه.....
۶	۱-۱- شرح و بیان مسئله پژوهش.....
۸	۱-۲- اهداف تحقیق.....
۸	۱-۲-۱ هدف کلی.....
۸	۱-۲-۲ اهداف جزئی.....
۸	۱-۳- سؤالات تحقیق.....
۸	۱-۳-۱ سؤال اصلی تحقیق.....
۹	۱-۳-۲ سؤالات فرعی تحقیق.....
۹	۱-۴- اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن.....
۱۲	۱-۵- تعاریف نظری متغیرها و واژه‌های کلیدی.....
	فصل دوم: ادبیات پژوهش
۱۵	مقدمه.....
۱۶	الف) ادبیات تحقیق.....
۱۶	۱-۲- بخش اول: تربیت و فلسفه تعلیم و تربیت.....
۱۶	۱-۲-۱-۱ تعریف تربیت و اهداف آن.....
۱۸	۱-۲-۲-۲ آموزش و پرورش از ابتدا تاکنون.....
۱۹	۱-۲-۲-۳ اهداف آموزش و پرورش.....
۲۱	۱-۲-۲-۴ رابطه فلسفه و تعلیم و تربیت.....
۲۲	۱-۲-۲-۵ تعریف فلسفه تعلیم و تربیت.....
۲۶	۱-۲-۲-۶ بخش دوم: کانت (۱۷۲۴-۱۸۰۴م).....
۲۶	۱-۲-۲-۱ زندگینامه.....
۲۸	۱-۲-۲-۲ آثار کانت.....
۳۰	۱-۲-۲-۳ فلسفه کانت.....

۳۵	..... ۱-۳-۲-۲ چرخش کپرنیکی کانت
۳۸	..... ۲-۳-۲-۲ پیوند بین فهم و احساس
۳۹	..... ۳-۳-۲-۲ سوژه و ابژه
۴۱	..... ۴-۳-۲-۲ ایده آلیسم استعلایی
۴۲	..... ۵-۳-۲-۲ حکم پایه شناخت
۴۴	..... ۴-۲-۲ فلسفه نقادی کانت
۵۱	..... ۵-۲-۲ کانت و تعلیم و تربیت
۵۳	..... ۱-۵-۲-۲ مراحل تعلیم و تربیت
۶۷	..... ۲-۵-۲-۲ ویژگی های اساسی منش
۶۹	..... ۳-۲-۲ بخش سوم: لیپمن
۷۵	..... ۱-۳-۲-۲ آثار لیپمن
۷۸	..... ۲-۳-۲-۲ مبانی نظری الگوی لیپمن
۸۱	..... ۳-۳-۲-۲ روش فعالیت لیپمن در اجرای برنامه فلسفه برای کودکان
۹۱	..... ۴-۳-۲-۲ اهداف «فلسفه برای کودکان» از منظر لیپمن
۱۰۵	..... ۴-۲-۲ بخش چهارم: معرفت شناسی کانت و لیپمن
۱۰۷	..... ۱-۴-۲-۲ شناختشناسی، مدخل مابعدالطبیعه
۱۰۸	..... ۲-۴-۲-۲ تأثیر شناختشناسی بر تعلیم و تربیت
۱۰۸	..... ۳-۴-۲-۲ مسائل شناختشناسی
۱۱۷	..... سوالات فلسفی کودکان
۱۲۰	..... ۵-۲-۲ پیشینه تحقیق
۱۵۵	..... ریشه‌های تاریخی جنبش فلسفه برای کودکان
۱۵۶	..... پژوهشها و مطالعات انجام شده
	فصل سوم: روش تحقیق
۱۶۲	..... مقدمه
۱۶۳	..... ۱-۳-۳ تعریف تحقیق
۱۶۳	..... ۲-۳-۳ روش انجام تحقیق
۱۶۶	..... ۳-۳-۳ روش گردآوری اطلاعات و منابع

- ۳-۴ ابزار جمع آوری اطلاعات..... ۱۶۷
- ۳-۵ جامعه آماری و تعداد نمونه در صورت لزوم..... ۱۶۸
- ۳-۶ شیوه تجزیه و تحلیل دادهها..... ۱۶۸
- ۳-۷ سازماندهی پژوهش..... ۱۶۹

فصل چهارم: یافته ها

- مقدمه..... ۱۷۲
- ۴-۱-۱ یافته های حاصله به تفکیک سوالهای پژوهش..... ۱۷۳
- ۴-۱-۱-۱ بررسی سؤال اول تحقیق: فلسفه در برنامه آموزش فلسفه به کودکان در چه معنا و مفهومی به کار می‌رود؟..... ۱۷۳
- ۴-۱-۲ سؤال دوم تحقیق؛ مبانی معرفت شناسی در اندیشه تربیتی کانت چیست؟..... ۲۰۵
- ۴-۱-۳ سؤال سوم تحقیق؛ مبانی معرفت شناسی در اندیشه تربیتی لیپمن چیست؟..... ۲۱۱
- ۴-۱-۴ سؤال چهارم تحقیق؛ در مطالعه تطبیقی مبانی معرفتشناسی آرای تربیتی کانت و لیپمن،(با تأکید بر برنامه آموزش فلسفه به کودکان)، چه نتایجی حاصل می‌گردد؟..... ۲۱۸

فصل پنجم: نتیجه گیری

- مقدمه..... ۲۳۱
- ۵-۱-۱ بیان مسأله..... ۲۳۳
- ۵-۲ محدودیت های پژوهش..... ۲۴۸
- ۵-۳-۳ پیشنهادات..... ۲۴۸
- فهرست منابع:..... ۲۵۱

چکیده

سالهاست که هزاران مکتب، آیین و اندیشمند نکته‌بین، درباره‌ی تربیت و این که چه باید کرد تا آدمی به درستی تربیت شود، سخن گفته‌اند. کانت، در تاریخ تحولات اندیشه‌های فلسفی در غرب نقش بسزایی داشته است. وی بررسی جریان تربیت را باتکیه بر روش معرفت‌شناسی خود و با تأکید بر اهمیت تربیت، از فروترین مرتبه آن یعنی انضباط آغاز کرده و به تربیت در معنای برخوردار از فرهنگ و تمدن و سرانجام تربیت اخلاقی و پرورش انسان آزاد، به پایان می‌برد. دیدگاه کانت در مورد مفهوم فلسفه و نیز این ترجیح کانت که "درست اندیشیدن بر خود اندیشیدن برتری دارد"، در ربع قرن آخر قرن بیستم، در مبانی معرفت‌شناسی جنبشی با نام «فلسفه برای کودکان» نمایان شده است. لیپمن به عنوان پیشگام این جنبش، مانند کانت به ماهیت فلسفه برحسب مفاهیمی چون محتوای آزاد، عقلانیت، خردمندی، عملیاتی، کلیت و ساختار انتقادی و نیز مفهوم فلسفیدن و استفاده از آن در نظام تعلیم و تربیت می‌پردازد. رساله حاضر تحت عنوان، "مطالعه تطبیقی مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی کانت و لیپمن"، با هدف بررسی تطبیقی آرای کانت و لیپمن و بیان وجوه اشتراک و افتراق آنها، با روش تحلیل محتوای کیفی و تطبیقی، از نوع مطالعه کتابخانه‌ای به نگارش درآمده است. تحلیل‌های تطبیقی این تحقیق نشان داد:

۱. در یک نگاه کلی می‌توان گفت که فلسفه در برنامه آموزش فلسفه به کودکان به معنی فلسفیدن یعنی تفکر فلسفی، خلاق، انتقادی و جمعی است.
۲. کانت در فلسفه به معنای متافیزیک تأثیر قطعی نهاده و معرفت‌شناسی را به کلی متحوّل کرده است. او تعلیم و تربیت را از یک سو به فلسفه تاریخ و از سوی دیگر به آموزه‌های عقل عملی گره می‌زند.
۳. در معرفت‌شناسی، آرای تربیتی لیپمن بر محور قابلیت و توانایی‌های استدلالی و کودکان در «اجتماع»، بر محورهای تفکر منطقی، خلاق، انتقادی و جمعی استوار است.
۴. از مجموع اشارات کانت پیرامون تربیت و مطابقت آن با الگوی لیپمن، می‌توان به بستگی‌هایی در اصول، روش، هدف و تأکید بر معنای فلسفیدن و همچنین به تفارقاتی در تفاوت در معنای عقلانیت و مخالفت در ورود زودهنگام کودکان، اشاره کرد.

واژگان کلیدی: فلسفه، فلسفه تعلیم و تربیت، کانت، لیپمن، فلسفه برای کودکان.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

بحث از تربیت و شخصیت آدمی از مباحث اساسی همه‌ی مکاتب و شاخه‌های علوم انسانی است. متناسب با پایگاه انسان در هر جامعه و فرهنگ، دیدگاه‌های مختلفی توسط اندیشمندان و صاحب‌نظران تعلیم و تربیت ابراز شده است.

زندگی انسان از گهواره تا گورش، جلوه‌ای از تربیت بوده و او به مدد تربیت صحیح و هدفمند است که می‌تواند، قله‌های رفیع سعادت را طی کند. نوزاد آدمی هر چند آدمی زاده است، اما فقط با استعانت از تربیت درست، انسان می‌گردد و در غیر این صورت نه تنها استعدادهایش به هدر رفته، بلکه به قهقرا نیز می‌رود و به مرحله‌ی حیوانی، بل فروتر تنزل پیدا می‌کند. تربیت، مفهوم بی‌پایان و بی‌کرانه و با وسعتی به اندازه‌ی تمامی ابعاد و ساحات حیات انسان است؛ نه محدود در حصار زمان و نه در قلمرو مکان. آنچنان فرارونده و گسترده دامن است که سایه‌اش بر تمام نسل‌های پسینی ادامه دارد و او را به سوی مقصدش یعنی وصال به خوبی‌ها رهنمون می‌کند.

در این میان فلسفه صرف‌نظر از اینکه به هستی‌شناسی^۱، معرفت‌شناسی^۲ و ارزش‌شناسی^۳ توجه داشته باشد، (زیرا تعلیم و تربیت به طور مستقیم با همه این مباحث سر و کار دارد.) چنان رابطه‌ای با تعلیم و تربیت دارد که هر مکتبش، دلالت‌های تربیتی قابل‌توجهی را بسط و گسترش داده است (مجتهدی، ۱۳۸۸، ۱۰).

فلسفه، حیات فرهنگ است و فیلسوفان بزرگ، اطبایی هستند که در حفظ سلامت آن کوشش دائم دارند و مسئولیت دوام و قوام آن را نیز به عهده می‌گیرند ولیکن از آن جمله می‌توان کانت^۴ را نام برد.

---

^۱ - Ontology
^۲ - Epistemology
^۳ - Axiology
^۴ - Kant

کانت آلمانی که فرزند دوران آشوب‌ها و ستیزهای سترگ و جنبش‌های بزرگ و سرنوشت‌ساز بود، از جمله فلاسفه‌ی ایده‌آلیستی^۱ است که بررسی جریان تربیت را از فروترین مرتبه آن یعنی انضباط آغاز کرده و به تربیت در معنای برخورداری از فرهنگ و تمدن و سرانجام تربیت اخلاقی می‌رساند(قائدی و نقیب زاده، ۱۳۸۴، ۸۸).

وی در تاریخ فلسفه غرب در مقام و موقعیتی ایستاده که گذار سبک و سطحی از او موجبات ناهمی و کج‌فهمی کل تاریخ اندیشه در مغرب زمین است؛ نیز او روی گسلی از خط تعلیم و تربیت ایستاده است که پسینان خود را نیز به شدت مورد تأثیر قرار داده، حرکت شگفت‌انگیز کانت چنان بود که آنان که در زیر زنگ ناقوس‌های شهر به دنبال تابوت او به حرکت بودند، از او که آموزگار و پیام‌آور حقوق بشر و منادی صلح جاویدان و نوازنده‌ی سمفونی رهاوندن خویش از بندها به مدد دانش بود، قدردانی کنند. کانت نماینده‌ی کامل فیلسوفانی است که از کنج خلوت خود لرزه بر اندام جهان می‌اندازند. بسیاری از اهل نظر معتقدند که وی بعد از ارسطو بزرگترین فیلسوف اروپایی است(ماهر وزاده، ۱۳۸۳، ۱۵).

فلسفه کانت زمینه‌ای فراهم آورد تا در قرن نوزدهم و بیستم ایسمها و مکاتب گوناگون پا به عرصه وجود بگذارند که هر یک به نوبه خود تأثیری ژرف بر تعلیم و تربیت داشته باشد و آراء تربیتی کانت، آنچنان ژرف و تیزبین است که می‌توان در جهت تربیت نسل جوان از آن مدد گرفت(همان، ۲۹).

برنامه‌ی «فلسفه برای کودکان»^۲ نیز، یکی از جدیدترین نگرش‌های مبتنی بر روش سقراطی و کانتی است که توسط لیپمن^۳، بنیانگذار «فلسفه برای کودکان» و نوجوانان(P4C) مطرح و هم‌اکنون در کشورهای مختلف نموده‌ها و شاخه‌های متعددی پیدا کرده است. این الگو، اساساً به این منظور

---

^۱- ایدئالیسم به آن دسته تئوری‌هایی اطلاق می‌شود که به ذهن و روح اهمیت می‌دهد. در سنت آموزش و پرورش غربی، ایدئالیسم به عنوان فلسفه- ای که از افکار فیلسوفان یونانی به ویژه افلاطون ناشی شده است، باز می‌گردد و بر سه فرض مبتنی است: اول فرض وجود موجود نهایی یا واقعیت اساسی است. دوم اعتقاد در شناختن موجود نهایی می‌باشد، سوم اعتقاد به اینکه هستی و ارزش در جهان اولین چیز هستند و قابل تفکیک نمی- باشند(میرزا محمدی، ۱۳۸۸، ۱۵).

^۲-Philosophy for children
^۳-lipman

طراحی شده است که تفکر درست، همانند ریاضی و خواندن و نوشتن، از دوران کودکی به افراد آموزش داده شود. این برنامه با نقد نظریه‌های رایج آموزش و پرورش، نظام متفاوت و جدیدی را برای تعلیم و تربیت شهروندان پیشنهاد می‌نماید و در این نظام جدید، کتابها و شیوه‌های تدریس به همراه شکل کلاس، تغییری اساسی پیدا می‌کند (ناجی، ۱۳۸۹).

لیپمن می‌گوید: آنچه «فلسفه برای کودکان» نامیده می‌شود، تلاشی است برای بسط فلسفه با این هدف که بتوان آن را مانند نوعی آموزش بکار برد. این فلسفه، آموزشی است که از فلسفه، برای واداشتن ذهن کودک به کوشش در جهت پاسخگویی به نیاز و اشتیاقی که به معنا دارد، بهره می‌برد. لیپمن از تصور^۱ (ایده) به عنوان «شکلی از زندگی» که بین فلسفه به عنوان چارچوبی از دانش و فلسفیدن^۲ به عنوان فعالیت فلسفی تمایز ایجاد می‌کند، استفاده کرده و می‌نویسد:

الگوی عمل فلسفی، حرکت شاخص و منحصر بفرد سقراط است. کسی که برای او فلسفه نه یک رشته تحصیلی یا حرفه؛ بلکه روشی از زندگی است. آنچه سقراط برای ما الگو قرار داده است، دانش فلسفی یا فلسفه کاربردی نیست؛ بلکه عمل فلسفی است. او ما را، به تصدیق این امر وادار می‌کند که فلسفه عمل و کردار است (به عنوان شکلی از زندگی)، چیزی که هر کدام از ما می‌تواند آن را سرمشق قرار دهد (لیپمن، ۲۰۰۳).

با توجه به اینکه، پرورش نیروی فهم، به عنوان مهمترین فاکتور در تعلیم و تربیت، محتاج شناخت ساختار ذهن و نحوه عملکرد آن است و شناخت ماهیت قوه فاعله با معرفت‌شناختی سروکار دارد و هر فلسفه تربیتی مبتنی بر یک نظریه معرفت‌شناسی است (ماهرزاده، ۱۳۸۳، ۱۱)، این نوشتار پیش-درآمدی کوتاه، برای نشان دادن دلالت‌های تربیتی فلسفه کانت (که منبعث از معرفت‌شناسی و ارزش-شناسی اوست). و نیز بررسی دلالت‌های تربیتی دیدگاه لیپمن و سپس بررسی تطبیقی آنها، می‌باشد.

---

^۱ -Noticing

^۲ - philosophy training

۱-۱- شرح و بیان مسئله پژوهش

امام علی علیه السلام می‌فرماید: *برترین عبادات، تفکر است*؛ عبادت نیز غایت خلقت و فلسفه‌ی آفرینش آدمی محسوب می‌شود. بدیهی است چنانچه آدمی بتواند به درستی بیندیشد و از طریق اندیشه در آیات خلقت و نمودهای هستی خردورزی و تدبیراندیشی کند، خودبه خود به هدف تربیت دینی که همانا خداباوری، دین‌مداری و عشق به حقیقت و زیبایی است، نائل می‌آید. ولی بآنکه آموزش می‌تواند و باید زمینه‌ای برای پرورش و تربیت باشد، خود، هیچ‌یک از آنها نیست و ممکن است به هیچ دگرگونی نینجامد. این‌که آموزش زمینه‌ی تحولی بشود یا نه، به هدف و روشی بستگی دارد که در یادگیری و فهم انتخاب می‌گردد. برای انتخاب روش تفکر، فلسفه به یاری خرد، به نقد خرد پرداخته و بارویکرد روشنگرانه و معناجویانه و نقد فراگیر، آن را نیز در بوته سنجش و آزمایش قرار می‌دهد. آن قسمت از فلسفه که در باب حدود و ارزش شناخت، متعلق شناخت و بالاخره حقیقت و خطا بحث می‌کند، شناخت‌شناسی نام دارد (دادبه، ۱۳۹۰، ۱۰۶ و ۱۰۳).

کانت، در باب نظریه معرفت به عنوان اولین شخصی که آن را بر پایه‌ی علمی استوار ساخت، ذهن انسان را مورد نقادی قرار داد؛ وی با تأکید می‌گوید:

"فلسفه دانشگاهی، تنها آنگاه به درستی ارزش خواهد داشت که به فلسفه در معنای جهانی و همگانی آن، یعنی به فلسفه‌ای که سروکار آن با زندگانی انسان و سرنوشت اوست، بپیوندد. از این دیدگاه، فلسفیدن تربیت خودو فیلسوف تربیت‌کننده خویش می‌باشد." (تایلستون^۱، ۱۳۸۴، ۱۹).

در اینجا سخن نه بر سر فلسفه تربیت، بلکه بر سر فلسفیدن است، چیزی که در اواخر قرن بیستم با عنوان مبانی معرفت‌شناسی الگوی فلسفه برای کودکان نیز مطرح شد. با نظر داشتن به این اصول، روش کانت و فلسفه برای کودکان - به رغم تفاوت‌های آشکارش - در یک راستا بوده و نگاه هر دو به انسان، چون انسان است، می‌باشد. به طوری که زندگی کانت، در راه بیدار کردن آدمیان از خواب گران دگماتیسم^۲ گذشت و توجه حامیان فلسفه کودک، چون لیپمن، بنیانگذار آن، در راه بیدار کردن اندیشه و درست اندیشیدن سپری شده و مقصد هر دو به سوی آگاهی و آزادی می‌باشد.

^۱ - Tileston.

^۲ - Dogmatisme

بر این اساس "فلسفه همگانی" کانت و "فلسفیدن" فلسفه برای کودکان، نه فقط به عنوان یک هدف تربیتی، بلکه در اصل، خود، روشی است که باید در کل نظام تربیتی و حتی زندگی انسان‌ها به کار گرفته شود؛ زیرا در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات که سرعت، اینترنت و فن‌وری‌های نوین رو به پیشرفت‌اند، به واسطه‌ی هر علمی که به انسان می‌رسد، (این علوم) هم وسیله‌اند و هم دام! وسیله است چون با آن تجربه‌ها نظم داده می‌شود و اطلاعات حاصل از واقعیت‌ها در پیرامون انسان، با واحدهای زمانی، کلمه‌ها، جملات و گزاره‌ها در می‌آمیزند؛ دام است چون متعلم، در سیطره‌ی دانش اکتسابی، خلاقیت، نواندیشی و باز آفرینی خود را از دست می‌دهد. وسیله‌است، زیرا با آن گستره‌ی اندیشه‌آموزی وسیع‌تر می‌گردد؛ دام است، زیرا اقتباس‌کننده‌ای اندیشه‌دیگران است و در همین اقتباس و تقلید است که به تعبیر کانت، دانشمندان ساختگی بار می‌آیند که دانش در آنها رشد نکرده و فقط ظاهرشان را به لعابی اندوده کرده‌اند (کانت، ۱۳۷۲، ۳).

بر همین مبناست که گاهی با افراد تحصیل‌کرده‌ای برخورد می‌شود که فهم و درک اندکی داشته و قادر به حل کوچکترین مسأله زندگی خود نیستند. همچنین، به همین دلیل است که دانشگاه‌ها پیش از سایر مؤسسات جامعه، مغزهای آشفته تولید می‌کنند. مغزهایی که فقط انباشته‌ای از معلومات درسی و کتب عدیده‌اند، زیرا در نظام نخبه‌پرور کنونی، آنچه مهم است، نمرات بالا، قدرت تست زنی و یادگیری فنون تندخوانی است و لیکن در جهت تحلیل، تفسیر و خلاقیت، همه‌ی راه‌ها، از قبل تعیین گشته و انگیزه‌ای برای اندیشه‌ورزی نیست.

اینجاست که مکانیکی شدن آموزش و تفکر، لایه‌های پنهان و مخوفی در تعلیم و تادیب به وجود می‌آورد که باعث تباهی روح و روان و اندیشه‌ورزی کودکان و نوجوانان می‌گردد، زیرا این گونه روش‌ها و اقدامات موجب می‌گردد تا افراد به گونه‌ای تربیت شوند که نه خود بخواهند و نه بتوانند به شیوه‌های انسانی و فطری خود، تفکر و حتی زندگی کنند.

پر واضح است که بر پایه‌ای این رویه، اغلب دانش‌آموزان به مانند جامعه‌ی زنبوران، دسته دسته در پیرامون اجبارها و القاهای آموزشی و تربیتی خیمه می‌زنند و با اقتباس از دیگران خود را فراموش می‌کنند و با تکیه بر آموخته‌های تلفیقی، قدرت نوع تربیت، محو فردیت و قربانی شدن

جوهره‌ی نامتعیین هر فرد در فضای مغشوش و مخدوش تعلیم و تربیت یک جانبه و صوری‌نگر است که حاصلی جز عقیم شدن تفکر در بعد ذهنی، عایق شدن قلب در بعد عاطفی و صوری شدن رفتار و اخلاق در بعد ارزشی ندارد (کریمی، ۱۳۹۰، ۱۸).

بر این اساس و با تعمد و تعمق حساب‌شده‌ای، از میان انبوهی از فلاسفه و اندیشمندان، کانت آلمانی انتخاب شد، زیرا او تنها فیلسوفی است که برای نیل به تفکر فلسفی و استفاده از آن در زندگی همه مردم از عنوان "فلسفه همگانی" که دقیقاً با "فلسفیدن" فلسفه برای کودکان، هماهنگ است، نام برده و دیدگاه‌های معرفت‌شناسانه و نیز انتقادی خود را بر آن استوار نموده است. "فلسفه همگانی" کانت چه تشبهاً و تفارقاتی با "فلسفیدن در" فلسفه برای کودکان دارد؟

۱-۲-اهداف تحقیق

۱-۲-۱ هدف کلی

- تبیین مفهوم فلسفه در برنامه آموزش فلسفه به کودکان.

۱-۲-۲ اهداف جزئی

- بیان مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی کانت.
- بیان مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی لیپمن در برنامه آموزش فلسفه به کودکان.
- مطالعه تطبیقی (مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی کانت و لیپمن) با تأکید بر برنامه آموزش فلسفه به کودکان.

۱-۳-سؤالات تحقیق

۱-۳-۱ سؤال اصلی تحقیق

- فلسفه در برنامه آموزش فلسفه به کودکان در چه معنا و مفهومی به کار می‌رود؟

۱-۳-۲ سؤالات فرعی تحقیق

- مبانی معرفت‌شناسی در اندیشه تربیتی کانت چیست؟
- مبانی معرفت‌شناسی در اندیشه تربیتی لیپمن چیست؟
- در مطالعه تطبیقی مبانی معرفت‌شناسی آرای تربیتی کانت و لیپمن، (با تأکید بر برنامه آموزش فلسفه به کودکان)، چه نتایجی حاصل می‌گردد؟

۱-۴-۴ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

با انقلاب رنسانس، عصری آغاز شد که بشر بار دیگر در علوم انسانی و رفتاری جدید و در نسبت خود با آن شک کرد و امکانی فراهم آمد تا به حقیقت وجود خویش به گونه‌ای دیگر بنگرد. از این حیث، انقلاب به معنای عهدی تازه است که عادات و اعتبارات پیشین را خرق می‌کند و فراخوان بزرگی است که بشر را به سیر از ظاهر به باطن می‌خواند.

در این میان و از خلال این تحول بزرگ، باید به منزلت علوم تربیتی و جایگاه و پایگاه آن به لحاظ مفهوم‌شناسی و روش‌شناسی، به گونه‌ای دیگر نگریسته شود تا به موازات خرق عادت‌ها که در ارزش‌های جامعه‌ی قبل و پس از انقلاب رخ داد، در این علوم نیز تحولی صورت گیرد. اما به نظر می‌رسد در این میدان وسیع و لطیف نه تنها چنین تحولی به وقوع نپیوست، بلکه پیرایش‌ها و آرایش‌های بازدارنده‌ای در گردهم‌آورد مفاهیم اساسی از جمله مفهوم تربیت به وجود آمد که محصول و نتیجه‌ی آن بهترین گواه بر این ادعاست؛ چرا که قضاوت درباره‌ی این روش تعلیم و تربیت تنها از راه مشاهده و ارزشیابی نسلی که با آن روش تربیت شده، میسر است (کریمی، ۱۳۹۰، ۸).

در غالب کشورها، هدف از تربیت کودکان و نوجوانان "اجتماعی کردن" آنان و در نهایت فراهم‌ساختن شرایطی است که نسل جدید با توجه به هنجارها و ارزش‌های پذیرفته شده، خود را سازگار کند. در این دیدگاه مدرسه را صرفاً ابزاری می‌دانند، برای انتقال ارزش‌های پذیرفته شده‌ی جامعه به نسل جدید، معلومات چیزی است مرده و هنجارها قواعدی تحمیلی و تقلیدی می‌باشد.